

บทที่ 9

บุคลิกภาพ

โครงร่างเนื้อหา

1. ความหมายของบุคลิกภาพ
2. ประเภทของบุคลิกภาพ
3. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์
 - สาระสำคัญ
 - ขั้นตอนของพัฒนาการทางบุคลิกภาพ (เน้นพฤติกรรม)
4. ทฤษฎีจิตสังคมของอีริคสัน
 - สาระสำคัญของพัฒนาการทางบุคลิกภาพ (เน้นความรู้สึก)
5. อັตมโนทัศน์
 - สิ่งที่มีอิทธิพลต่ออັตมโนทัศน์
6. ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของแมสโลว์
7. ความสนใจของเด็ก
8. ทฤษฎีงานพัฒนาการของฮาวิกเฮอ์ส
 - ความหมายของงานพัฒนาการ
 - ลักษณะงานพัฒนาการในวัยเด็กของฮาร์วิกเฮอ์ส
9. บทสรุป
10. คำถามท้ายบท

สาระสำคัญ

1. บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะส่วนรวมที่เกิดประจำตัวของแต่ละบุคคล ลักษณะแบบแผนพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม และปฏิกิริยาของผู้อื่นที่แสดงต่อบุคคลนั้น

2. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ فروยด์ มีสาระสำคัญคือช่วงวิกฤติของชีวิต = 0 - 5 ปี
แรงขับสัญชาตญาณของมนุษย์ เช่น การอยากมีชีวิตอยู่ กับความอยากตาย
โครงสร้างของบุคลิกภาพ เช่น อิด อีโก้ ซุปเปอร์อีโก้
ขั้นตอนของทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพของ فروยด์ เช่น ขั้นปาก ขั้นทวาร
หนัก ขั้นอวัยวะเพศ ขั้นแฝง และขั้นสนใจเพื่อนเพศตรงกันข้าม
3. ทฤษฎีจิตสังคมของ อิริคสัน มีสาระสำคัญ คือ ช่วงวิกฤติที่ได้ตลอดชีวิต
ขั้นตอนของทฤษฎีจิตสังคมของ อิริคสัน เช่น
ขั้นความไว้วางใจ - ไม่ไว้วางใจ
ขั้นความเป็นตัวของตัวเอง - ความละอ้าใจสงสัย
ขั้นความคิดริเริ่ม - ความรู้สึกผิด
ขั้นความขยันหมั่นเพียร - ความรู้สึกต่ำต้อย
4. อັตมโนทัศน์ หมายถึง เจตคติ ความรู้สึก และการรับรู้ของแต่ละบุคคลเกี่ยวกับ
สภาพร่างกายของตนเอง และพฤติกรรมของการแสดงบทบาทต่างๆ ทางสังคมของบุคคลนั้น
5. ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของแมสโลว์ เช่น สรีรวิทยา ความปลอดภัย
ความรักและเป็นเจ้าของ ความเคารพนับถือ และรู้จักตนเองอย่างแท้จริง
6. ความสนใจของเด็กจะมีสิ่งเร้าที่สนใจแตกต่างกันตามช่วงอายุ เช่น ทารกสนใจผู้
อยู่ใกล้ขีด เด็กตอนต้นสนใจรูปภาพในหนังสือ เด็กตอนกลางสนใจเกี่ยวกับสื่อประเภทต่างๆ
และเด็กตอนปลายจะสนใจวิชาการแตกต่างกันระหว่างหญิง - ชาย

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

เมื่อศึกษาบทเรียนนี้จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความหมายของบุคลิกภาพได้
2. อธิบายอิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กได้
3. อธิบายความหมายของอັตมโนทัศน์ได้
4. อธิบายงานพัฒนาการตามทฤษฎีของฮาร์วิกเฮอส์สเกี่ยวกับเด็กได้

พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ส่วนใหญ่เมื่อมีสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในครอบครัว ทุกคนก็จะตื่นเต้นดีใจ โดยเฉพาะคุณแม่ก็ต้องเตรียมผ้าอ้อมและของใช้ของทารกคล้ายๆ ได้ของเล่นชิ้นใหม่ แต่เมื่อทารกเติบโตขึ้น ผู้ใหญ่ก็ต้องหนักใจและวางแผนว่าจะให้เด็กไปเรียนที่โรงเรียนไหนดี เพราะบางท่านเชื่อว่าถ้าลงทุนทางการศึกษาด้วยการเลือกสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนที่ดีย่อมกลมกล่อมและส่งเสริมบุคลิกภาพที่ดีของลูกหลานให้มีโอกาสที่ดีที่สุด แต่เพราะบุคลิกภาพเป็นสิ่งที่เกิดจากการรับรู้ มีประสบการณ์ มีเจตคติ มีความรู้ ความต้องการ และความสนใจที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคแต่ละสมัย จึงพบเด็กแต่ละคนยิ่งเติบโตมากเท่าไรก็มีความแตกต่างกัน และเข้าใจยากมากขึ้น ผู้ใหญ่จึงตั้งความหวังไว้ว่า “เลี้ยงได้แต่ตัว ส่วนจิตใจก็ปล่อยให้ไปตามดวงชะตา” แต่ในสภาพเป็นจริงจิตใจกับร่างกายแยกจากกันไม่ได้ เราจึงต้องยึดถือตัวตนเด็กยุคใหม่ด้วยการศึกษาภาพรวมของเด็กหรือที่เรียกว่าบุคลิกภาพของเด็กต่อไป

1. ความหมายของบุคลิกภาพ

“บุคลิกภาพ (Personality) มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า “Persona” แปลว่า หน้ากาก (mask) ที่นักแสดงใส่เพื่อปิดบังเอกลักษณ์ของนักแสดง และทำให้นักแสดงแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะที่นักแสดงกำลังพรรณนาในการแสดง (Hur lock, 1978 : 524)

บุคลิกภาพเป็นคำที่มีความหมายกว้างมาก แต่จากแนวคิดของนักจิตวิทยาหลายๆ ท่านพอสรุปได้ว่า

บุคลิกภาพ หมายถึงลักษณะ (Traits) ส่วนรวมที่เกิดประจำตัวของแต่ละบุคคล ลักษณะแบบแผนของพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและปฏิกิริยาของผู้อื่นที่แสดงต่อบุคคลนั้น เช่น “น้องหนาว” มีรูปร่างผอมสูง ใส่แว่นตาใหญ่ ไม่ชอบพูดคุยกับเพื่อน แต่เวลาเลือกกลุ่มทำรายงานเพื่อนๆ มักแย่งมาอยู่กลุ่มเดียวกับน้องหนาว เป็นต้น

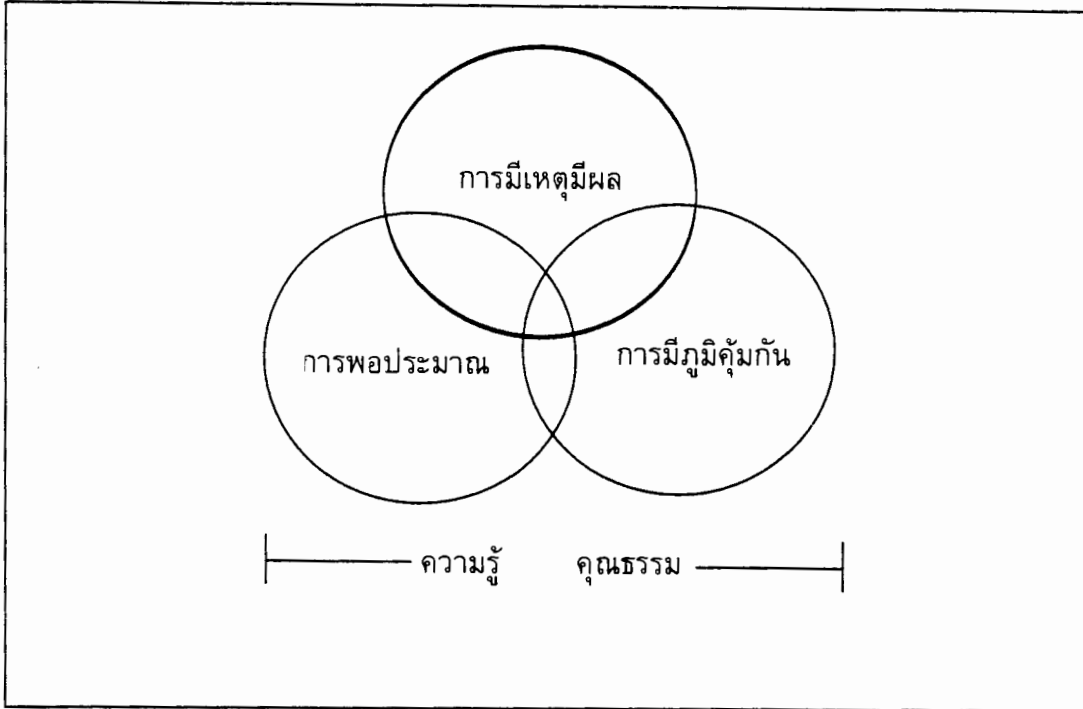
บุคลิกภาพเกิดจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ทำให้บุคคลแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ในการเข้าใจเด็กเราจำเป็นต้องพิจารณาจากบุคลิกภาพภายนอกที่สังเกตเห็นได้โดยตรง (เช่น หน้าตา รูปร่าง การพูด การแต่งกาย การเล่น เป็นต้น) และจากบุคลิกภาพภายใน

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพ

จากคำพูดที่ว่า “เด็กวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า” ย่อมทำให้พ่อแม่ตระหนักถึงความสำคัญของลูกที่พวกเขาได้ให้กำเนิดมาเพื่อสืบทอดชื่อเสียงวงศ์ตระกูลแล้ว ลูกก็ต้องเจริญเติบโตกลายเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าแก่สังคม ประเทศ และโลกด้วย ประกอบกับในวัยทารกและวัยเด็กมีพัฒนาการด้านต่างๆ ขึ้นอยู่กับความคาดหวังและความร่วมมือกันระหว่างเด็ก และพ่อแม่หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก (โดยเฉพาะอาจารย์ที่เด็กวัยเรียนใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนวันละประมาณ 8 ชั่วโมงต่อวัน) จึงนับว่าเป็นโอกาสทองที่พ่อแม่หรืออาจารย์สามารถทำตัวเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี คือยับยั้งอุปสรรคและส่งเสริมสิ่งที่เอื้ออำนวยให้เด็กมีบุคลิกภาพที่ดีได้ โดยเดินตามแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อย่างน้อย 2 ประการ คือ

1. “เข้าใจ เข้าถึง เข้าพัฒนา” หมายถึงพ่อแม่และผู้ใหญ่ควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กอย่างต่อเนื่องจากการอ่านตำราหรือติดตามโลกของเด็กจากสื่อและเทคโนโลยีที่เสนอข้อมูลมากมายและทันสมัย ส่วนคำว่า “เข้าถึง” คือการอยู่ร่วมกันกับเด็ก ควรมีการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด มีการวิเคราะห์ - สังเคราะห์พฤติกรรมต่างๆ ของเด็กว่ามีความปกติหรือผิดปกติจากหลายๆ สถานการณ์ (โดยเฉพาะเมื่อเด็กไปโรงเรียน พ่อแม่ก็ยังคงต้องดูแลเอาใจใส่ลูกเหมือนเดิม ไม่ใช่นิยามการความรับผิดชอบไปให้อาจารย์เพราะถือว่าให้ค่าจ้างแรงงานแก่อาจารย์แล้ว) และ “เข้าพัฒนา” เด็กให้เจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยบุคคลทุกคนในสังคมต้องช่วยกันจัดบรรยากาศของการพัฒนาศักยภาพของเด็กตามความแตกต่างระหว่างบุคคลให้ถึงขีดสูงสุด เช่น อาจารย์จัดกิจกรรมให้เด็กทุกๆ คน ได้มีส่วนร่วม (ตัวอย่าง เด็กหญิงคนหนึ่งต้องการแสดงฟ้อนรำบ้าง แต่ทุกครั้งที่มีการแสดง อาจารย์มักจะเลือกเด็กคนเดิมมาแสดงเสมอ ทำให้เด็กหญิงคนนี้ไปบ่นให้คุณแม่ฟังว่าตนก็ฟ้อนรำได้ดีแต่อาจารย์ไม่เรียกให้ตนไปแสดงบ้างเลย) ดังนั้น การจัดกิจกรรมในโรงเรียนควรมีหลากหลายรูปแบบ ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณมีความสามารถทางใดทางหนึ่งก็จะส่งเสริมให้เด็กมีความสามัคคี ความรู้สึกมีคุณค่าและค้นพบความสามารถของตนเองเพื่อเติบโตขึ้น เด็กจะมีจิตสำนึกในการรับผิดชอบและร่วมมือเพื่อรักษาสังคมให้เจริญรุ่งเรือง

2. “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่มีองค์ประกอบ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ดังนี้

พ่อแม่หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก สามารถนำเอาเหตุผลจากหลักวิชาการหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดึงมาใช้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เช่น การอธิบายให้เด็กรู้จักเหตุและผลในการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม (ตัวอย่างการยกมือไหว้ผู้ที่พบปะ จะทำให้บุคคลนั้นได้รับการยกย่องและรู้สึกในทางที่ดีต่อเด็กว่ามีสัมมาคารวะ) ส่วนการพอประมาณ นั้นอาจจะแทรกในการดำรงชีวิตของเด็กให้เกิดความพอใจสิ่งที่มีอยู่ โดยไม่ต้องเกิดความโลภอยากได้ของผู้อื่น ด้วยการฝึกให้เด็กมองโลกด้านบวก (ตัวอย่าง การเดินทางไปโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้านแทนการนั่งรถยนต์ไปเรียน เนื่องจากเด็กอาจเปรียบเทียบว่าเด็กข้างบ้านพ่อแม่ขับรถไปส่ง แม่ก็อาจพูดคุยให้ลูกมีความสุขและความสุขได้ระหว่างการเดินก็สอนให้ลูกหัดสังเกตข้างทาง เด็กอาจจะช่างสงสัยแม่ก็จะตอบคำถามของลูกทุกครั้งทำให้เด็กมีความรู้และสนใจสิ่งรอบข้าง) จากตัวอย่างนี้ก็นำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ลูกทั้งด้านร่างกายแข็งแรง โลกก็ลดภาวะโลกร้อน และลูกอาจจะกล้าแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมือนคนอื่นด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง โตขึ้นก็ไม่ต้องเป็นหนี้

ความอยากมีชีวิตอยู่ บุคคลจะแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปของการมีความรัก การสร้างตนเอง และการสร้างผู้อื่น ตัวอย่างเช่น เด็กกอดหลับกอดนอนเพื่อทำการบ้านส่งอาจารย์ ในวันรุ่งขึ้น ถือว่าเป็นพฤติกรรมของการสร้างตนเอง เด็กรักพ่อแม่หรือพี่เลี้ยง เป็นต้น

ความอยากตาย บุคคลจะแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปของความก้าวร้าว การทำลายตนเอง และการทำลายผู้อื่น ตัวอย่างเช่น เด็กหญิงผูกคอห้อยกับชื่อบ้านเลียนแบบ ดาราในละครที่ตนชอบและตาย เด็กชายใช้ปืนของพ่อ (โดยเข้าใจว่าไม่มีลูกปืน) ยิงเพื่อนตาย เป็นต้น

แต่ในบางครั้งพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอาจจะเกิดสลับกันระหว่างแรงขับทั้งสอง ประเภท เช่น บางคนอยากจะตายแต่ก็ต้องทนไปทำงานทุกวัน หรือบางคนอยากมีชีวิตอยู่แต่ก็ สูบบุหรี่ หรือใช้ยาเสพติดประเภทต่างๆ หรือบางคนอยาก让别人รักตนจึงนินทาหรือก้าวร้าว คนอื่นด้วยคำพูด เป็นต้น พฤติกรรมดังกล่าวเหล่านี้ถูกเรียกว่า "Ambivalent Behavior"

3. ระบบโครงสร้างของบุคลิกภาพ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาเป็นผล ของการทำงานร่วมกันระหว่างระบบโครงสร้างของบุคลิกภาพ 3 ระบบ คือ อิด อีโก้ และ ซุปเปอร์อีโก้ โดยพฤติกรรมของบุคคลในแต่ละสถานการณ์จะเป็นผลมาจากแรงขับ สัญชาตญาณ ซึ่งเป็นพลังที่ไม่มีการสูญเสีย แต่มักจะย้ายไปอยู่ในระบบหนึ่งมากกว่าอีก 2 ระบบ บุคคลก็จะแสดงพฤติกรรมออกมาตามระบบที่มีพลังมากที่สุด เช่น ถ้าพลังแรงขับ สัญชาตญาณไปอยู่ที่ อิดมากที่สุด (ระบบอีโก้ และซุปเปอร์อีโก้จะอ่อนกำลังลง) บุคคลก็จะทำ อะไรตามที่ตนเองปรารถนา โดยไม่คำนึงถึงหลักความจริงหรือคำสั่งสอนของสังคมทั้งสิ้น เช่น เวลาที่เรากำลังกระหายน้ำมากเราก็เดินไปเติมน้ำไปโดยไม่สนใจว่าบุคคลอื่นจะมองอย่างไร หรือไม่มีมารยาทในการรับประทานอาหารหรือไม่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าระบบโครงสร้างของ บุคลิกภาพเกิดขึ้นมาได้อย่างไรและมีลักษณะอย่างไร จึงขออธิบายโดยละเอียดดังนี้

1. อิด (Id) หรืออัตถะ เป็นความต้องการโดยสัญชาตญาณของมนุษย์ที่มีมา ตั้งแต่เกิดและแสดงออกโดยปราศจากการเสแสร้งหรือไร้เหตุผล และอยากจะยับยั้ง ซึ่งทำให้เรา ทราบได้ว่าบุคคลอยากได้อะไร อยากทำอะไร หรืออยากเป็นอะไร ดังนั้น การตอบสนองความ ต้องการเหล่านี้จึงทำตาม "หลักของความพอใจ" เช่น การจาม, การกระพริบตา (เป็นปฏิกิริยา สะท้อน) การมีของเล่นเยาะๆ หิวก็อยากทานอาหาร ง่วงก็อยากนอน มีเสื้อผ้าใหม่ใส่ตอนเปิด เรียน มีพ่อแม่รักและดูแลเสมอ อยากไปเที่ยว (เป็นการจัดการลดความเครียดชั่วคราว) เป็นต้น

2. **อีโก้ (Ego)** เป็นระบบโครงสร้างของบุคลิกภาพที่เกิดมาภายหลัง อิด โดยเกิดจากการติดต่อกับโลกภายนอกโดยตรง อีโก้จึงตอบสนองต่อความต้องการโดยทำตาม “หลักของความจริง” หรือแสดงพฤติกรรมอย่างมีเหตุมีผลตามสถานการณ์ภายนอก และเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปตามแนวทางที่สังคมยอมรับหรือกำหนดไว้ โดยมักจะทำงานร่วมกัน ซุปเปอร์อีโก้ เช่น เวลาหิวก็หาอะไรมาทาน (ขณะที่ทานก็ใช้ช้อนหรือช้อมตักทาน ไม่ใช่กัดกินอย่างมูมมาม) ในบางครั้ง อีโก้พยายามมิให้เกิดความทุกข์จากอิด โดยใช้กลไกแห่งการป้องกันตัว (Defense Mechanism) ซึ่งผลที่ตามมาทำให้บุคคลเกิดวุฒิภาวะทางอารมณ์และสังคมด้วย เช่น เด็กเล็กเดินไปแผนกของเด็กเล่นจะร้องให้พ่อแม่ซื้อให้ แต่ของราคาแพงมาก พ่อแม่ก็อาจจะจูงมือหรืออุ้มไปเครื่องเล่นแทน หรือถ้าราคาแพงไม่มากแต่อยากสอนให้ลูกรู้จักรอคอยและมีเหตุผล พ่อแม่อาจจะอธิบายให้ลูกรับรู้ว่าเราต้องซื้อของอื่นที่จำเป็นก่อนไว้มีเงินแล้วจะซื้อให้คราวหน้า เป็นต้น

3. **ซูปเปอร์อีโก้ (Superego)** เป็นมโนธรรมหรือคำสั่งสอนให้บุคคลประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกที่ควรตามมาตรฐานทางครอบครัวหรือวัฒนธรรมทางสังคม หรือเป็นการหักห้ามใจตนเอง หรือเป็นความคาดหวังที่ติงตามคำสั่งสอนของศาสนา ตัวอย่างเช่น การขโมยเป็นความผิดเพราะพ่อแม่บอกหรือคำสั่งสอนในศาสนาห้ามไว้หรือผิดกฎหมาย ครูสอนให้นักเรียนมีมารยาทที่ถูกต้อง การโฆษณาตามสื่อต่างๆ เพื่อรณรงค์ให้รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การอ่านนิทานซึ่งมีสุภาษิตหรือคำพังเพยสอนใจในเรื่องต่างๆ (ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความกตัญญู เป็นต้น)

ดังนั้น ยิ่งบุคคลมีอายุมากขึ้นเท่าใด ระบบโครงสร้างของซูปเปอร์อีโก้ ก็จะเกิดมากขึ้น โดยพฤติกรรมต่างๆ ที่บุคคลแสดงออกมาจะมี อีโก้ เป็นตัวกลางทำให้พลังแรงขับสัญชาตญาณระหว่าง อิด และซูปเปอร์อีโก้ เกิดสมดุล เช่น เด็กอยากได้ไม้บรรทัดของเพื่อน แต่ถ้าหยิบไปโดยเจ้าของไม่อนุญาตก็ถือว่าเป็นขโมย อีโก้จึงตัดสินใจให้เด็กเดินไปหาเพื่อนและขอยืมใช้ไม้บรรทัด แต่ถ้าเพื่อนปฏิเสธเด็กก็อาจใช้กลไกป้องกันทางจิตแบบ “อุงุ่นเปรี้ยวมะนาวหวาน” โดยพูดว่าไม่เอาก็ได้ “ของฉันก็มี สวยด้วย”

4. **ชั้นต่าง ๆ เกี่ยวกับพัฒนาการทางบุคลิกภาพของ فروยด์**

فروยด์ได้อธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของมนุษย์ไว้เป็น 5 ชั้น ดังนี้

1. **ชั้นปาก (0 - 1 ปี)** เป็นระยะที่ทารกจะใช้ปากเป็นทางหาความพึงพอใจมาให้ตนเองด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งใน 2 ทาง คือ

ทางแรก ทารกสามารถเอาสิ่งของเข้าปากและดูด เช่น การดูดนม ทำให้ทารกมีความสุขหรือคลายความเครียดถ้าในระยะนี้ทารกไม่ได้รับความพอใจก็อาจจะร้องไห้เวลากินนมหรือกวนใจแม่ เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่บุคคลนั้นก็พยายามสนองความต้องการทางปากนี้ต่อไป เช่น เป็นคนชอบกินจุจกิก เป็นคนตะกละ ชอบดูดนิ้วแม่มือ ชอบสูบบุหรี่ หรือดื่มสุรา เป็นต้น

ทางที่สอง ทารกจะสนองความต้องการทางปากในระยะที่ฟันน้ำนมเริ่มขึ้นโดยทารกจะชอบกัดแทะ หรืออมสิ่งของต่างๆ ถ้าระยะนี้ทารกไม่ได้รับความพอใจ เมื่อโตขึ้นก็จะเป็นคนที่ชอบนินทาผู้อื่น พุดจาถากถางผู้อื่น เป็นคนก้าวร้าว ชอบกัดเล็บ ต้องการพึ่งพาอาศัยผู้อื่นเสมอ ถูกหลอกลวงง่าย มองโลกในแง่ดีหรือร้ายเกินไป

เพราะฉะนั้น พัฒนาการในขั้นนี้ จึงขึ้นอยู่กับการเล่นของแม่ ถ้าจะให้ทารกมีพัฒนาการไปในทางที่ดีได้ แม่ควรจะให้อาหารหรือหย่านมลูก เมื่อลูกมีความพร้อมไม่ควรทำอย่างเคร่งครัดตามตารางเวลาหรือยึดตำรามากเกินไป

2. **ชั้นทวารหนัก (อายุ 1 - 3 ปี)** เป็นระยะที่เด็กจะหาความพอใจได้จากการควบคุมกล้ามเนื้อเปิดปิดของทวารหนักเพื่อใช้ในการขับถ่าย เพราะฉะนั้น ทารกจะมีความสุขจากการได้กลิ่นอุจจาระและขับถ่ายอุจจาระ เพราะเด็กวัยนี้เริ่มจะควบคุมการขับถ่ายได้ และเด็กอาจจะถือว่าอุจจาระเป็นของมีค่าที่ตนเองสามารถเป็นเจ้าของหรือใช้แสดงถึงอำนาจที่ตนมีต่อบุคคลใกล้ชิด ในระยะนี้พ่อแม่บางท่านจึงใช้ระเบียบข้อบังคับให้เด็กถ่ายเป็นเวลาและเป็นที่ เป็นทาง เด็กบางคนจึงเกิดความขัดแย้งในการที่ไม่สามารถทำตามที่ตนต้องการ เมื่อโตขึ้นจึงมีลักษณะเป็นคนจู้จี้ หรือมีลักษณะ “เกินไป” ในการควบคุมตนเองอย่างมาก เช่น รักษาความสะอาดเกินไป ตรงต่อเวลาเกินไป เป็นคนใจแคบ เห็นแก่ตัว ตระหนี่ เจ้าระเบียบ และชอบสะสมสิ่งของ

ในทางตรงกันข้าม ถ้าพ่อแม่ไม่เข้มงวดต่อการขับถ่ายของลูก ปล่อยให้ลูกถ่ายเลอะเทอะหรือให้เล่นอุจจาระตามใจชอบ โตขึ้นบุคคลนั้นก็กลายเป็นคนที่ชอบใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ขาดระเบียบ สกปรก ใจกว้างเกินไป สะเพร่า ชอบหมักดองสิ่งต่างๆ เอาไว้ ทางที่ดีพ่อแม่ควรฝึกการขับถ่ายให้ลูกเมื่ออายุประมาณ 18 เดือนไปแล้ว และต้องดูความพร้อมของ

เด็กประกอบด้วย ไม่ควรเข้มงวดหรือปล่อยปละละเลยเกินไป นอกจากนี้ ควรให้เหตุผลแก่เด็ก ในการขับถ่าย เช่น อธิบายให้ทราบว่า การขับถ่ายเป็นเรื่องสำคัญ เพราะวัยนี้เหมาะที่จะ แยกแยะเหตุผลที่ดีที่สุด และโตขึ้นบุคคลก็จะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่มีเหตุผลด้วย ในบางครั้งขึ้นปาก และชั้นทวารหนัก จึงถูกเรียกว่า “Pre-ego-Period” เพราะยังเป็นระยะที่แรงกระตุ้นจากอิด ยังมีอำนาจเหนืออ็โก้

3. **ขั้นอวัยวะเพศ** (อายุ 3 - 5 ปี) ฟรอยด์เชื่อว่าความสนใจของเด็กวัยนี้จะ อยู่ที่บริเวณอวัยวะเพศ และพอใจในการเล่นหรือจับต้อง หรือแสดงพฤติกรรมออกมาในรูป ของการซักถามเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างเพศ แต่เนื่องจากเด็กชายและเด็กหญิง เริ่มรู้สึก ถึงความแตกต่างของอวัยวะเพศ จึงแบ่งขั้นนี้ออกเป็น 2 ด้าน คือ

ขั้นอวัยวะเพศของเด็กชาย เด็กชายจะเกิดความรักใคร่ผูกพันกับแม่ซึ่ง มีเพศตรงข้ามกับตนในเชิงชู้สาว และคิดว่าพ่อเป็นศัตรูขวางกั้นอยู่ จึงทำให้เด็กชายแสดง ความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นกับพ่อของตน อารมณ์ต่อต้านนี้ ฟรอยด์เรียกว่า Oedipus Complex ในปัจจุบันพฤติกรรมเช่นนี้สังเกตได้จากเด็กอายุ 3 ½ - 4 ปี จินตนาการให้พ่อตายหรือเล่นนิทาน เด็กมักจะจบเกมส์หรือนิทานด้วยเหตุการณ์ว่า ถ้าพ่อกลับมา ก็กลายเป็นคนใจร้ายหรือมี วิญญาณร้ายสิงร่าง ฟรอยด์อธิบายต่อไปว่าเมื่อเด็กชายตระหนักว่าพ่อเป็นศัตรูต่อความรักของ แม่ที่ตนจะได้รับ และขณะเดียวกันก็กลัวพ่อจะทราบความปรารถนาอันนี้ของตนและจะทำโทษ ตนโดยการตัดอวัยวะเพศ เด็กชายจึงยอมแพ้ต่อความปรารถนาที่มีต่อแม่ และกลับมา เลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแทน ซึ่งการเลียนแบบนี้จะกลายเป็นบุคลิกภาพของเด็กชายต่อไป และขณะเดียวกันก็เป็นการพัฒนาการทางด้านจริยธรรมด้วย แต่ถ้าเด็กชายไม่สามารถเอาชนะ ปรนนี้ได้ เด็กชายก็จะพยายามเลียนแบบลักษณะของแม่ โดยแสดงบทบาทเป็นหญิงและเลือก คบแต่เพื่อนผู้ชาย ซึ่งเมื่อเด็กชายนี้โตขึ้นก็จะกลายเป็นคนมีปัญหาคารักร่วมเพศ (Homosexual)

ขั้นอวัยวะเพศของเด็กหญิง เด็กหญิงก็มีความรักใคร่ผูกพันกับพ่อซึ่งมี เพศตรงข้ามกับตนเองเหมือนเด็กชาย พฤติกรรมเช่นนี้อาจสังเกตได้จากคำพูดของเด็กหญิง เช่น “แม่น่าจะไปไหนไกลๆ หนูจะได้ดูแลพ่อแทนแม่” หรือ “เมื่อไรคุณแม่จะไปเยี่ยมคุณยาย ค่ะ หนูอยากทำงานแทนแม่”

วิกฤติทางสังคม โดยการสังเคราะห์ประสบการณ์ในอดีต ปัจจุบัน อัตลักษณ์ (Self - identity) และมโนภาพแห่งตนที่ทำนายไว้ล่วงหน้า (Anticipated images of self)

Ego มี 3 ประเภท คือ

- 1.1 Ego ทางร่างกาย
- 1.2 Ego ในอุดมคติ หมายถึง เอกลักษณ์ส่วนตัวทั้งหมด (รวม Ego ทางร่างกายไว้ด้วย)
- 1.3 Ego ที่เป็นเอกลักษณ์ หมายถึง บทบาทต่างๆทางสังคมที่บุคคลนั้นแสดงออก

เอกลักษณ์ (Identity) คือการให้คำจำกัดความตนเองของบุคคล ในฐานะที่แยกแต่ละบุคคลออกมาในรูปของบทบาท เจตคติ ความเชื่อ และความปรารถนา (Berger & Thompson, 1995 : 581) โดยเกิดจากการสังเคราะห์เกี่ยวกับความต้องการในการปรับตัวทางด้านชีววิทยา จิตวิทยา และสังคมของแต่ละบุคคล เอกลักษณ์ของบุคคลมีทั้งที่ไม่ดี (เช่นการทำลายตนเอง การแสดงบทบาทที่สังคมไม่ยอมรับ) เอกลักษณ์ที่ดี (เช่น มีอุดมการณ์ ความซื่อสัตย์ และความเคารพนับถือตนเอง)

2. ช่วงวิกฤติเกิดได้ตลอดชีวิต เพราะ Ego ของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงได้ตลอดชีวิตขึ้นอยู่กับสังคมที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น ทารกแรกเกิดถูกแม่นำไปทิ้งทำให้ต้องไปอยู่ในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าที่มีพี่เลี้ยงจำนวนน้อย ทำให้ดูแลเด็กอาจจะไม่ทั่วถึง เด็กจึงเกิดความรู้สึกไม่ไว้วางใจ แต่ต่อมามีผู้มาขอรับไปเลี้ยงดูเป็นลูกบุญธรรม โดยมีความรักเอาใจใส่และให้การศึกษาย่อมเปลี่ยนความรู้สึกเด็กให้กลายเป็นมีความรู้สึกไว้วางใจสังคมมากขึ้น และในทางกลับกันเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างดีจากพ่อแม่ แต่มาเรียนในโรงเรียนที่กฎระเบียบเข้มงวดมาก หรืออาจารย์ไม่เข้าใจธรรมชาติของเด็ก เมื่อเด็กชุกชกกลองโทษเป็นประจำ เด็กอาจกลายเป็นมีความรู้สึกไม่ไว้วางใจสังคม เป็นต้น เด็กบางคนจึงเกิดคำถามต่างๆ เช่น

“ฉันไม่รู้ว่าชีวิตมันคืออะไร”

“บอกฉันได้ไหมว่าทำไมฉันต้องเป็นเช่นนี้” เป็นต้น

จากอัตชีวประวัติของอิริคสันพบว่า อิริคสันมีความขัดแย้งมากมายในชีวิต ทั้งไม่รู้ว่าพ่อที่แท้จริงเป็นใคร ชีวิตเร่ร่อนไปหลายประเทศในฐานะศิลปินวาดภาพ และไม่เคยสำเร็จการศึกษาได้รับใบปริญญาใดๆ แต่ในที่สุดทฤษฎีจิตสังคมของอิริคสันกลับได้รับการ

ยอมรับว่าเป็นแนวคิดที่กว้างขวางและยืดหยุ่น ทำให้เข้าใจบุคคลได้ถูกต้องทุกยุคทุกสมัย เนื่องจาก อิริคสันมีความเชื่อว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพ (Ego) หรือการปรับตัวของบุคคล ต่อสังคมจะเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ทุกๆ ช่วงของชีวิตไม่ใช่เกิดได้เฉพาะช่วง 5 ปีแรกของชีวิตเท่านั้น เพราะสังคมที่ล้อมรอบบุคคลมีบทบาทที่สำคัญต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพในรูปของการปรับตัว โดยบุคคลจะพยายามปรับตัวให้เป็นไปตามการเรียกร้องของสังคมเฉพาะที่บุคคลนั้นเป็นเจ้าของ เพื่อวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ (1) ทำให้สังคมนั้นคงมีอยู่ต่อไป (2) บุคคลสามารถมีชีวิตอยู่ต่อไป โดยลักษณะของการปรับตัวของบุคคลอาจจะเหมาะสมกับสังคมหนึ่ง แต่อาจจะไม่เหมาะสมสำหรับสังคมอื่นก็ได้

นอกจากนี้ สิ่งแวดล้อมภายในสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่มีการเปลี่ยนแปลง มีความซับซ้อนมากขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น จึงทำให้บุคคลจำเป็นต้องมีการปรับตัวที่ซับซ้อน เช่น มีทักษะและข้อผูกพันที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตทางสังคมที่ยุ่ยากมากขึ้น โดยบุคคลมีพฤติกรรมและบุคลิกภาพในการทำให้เป็นไปตามที่สังคมนิยมในแต่ละวัย เช่น เด็กจะได้รับการสอนว่าอะไรที่จำเป็นต้องทำเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและเพื่อการมีชีวิตอยู่ต่อไป เช่น การมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ แต่ถึงแม้ว่าทุกสังคมจะสอนสิ่งนี้แก่สมาชิกใหม่ว่าอะไรต้องทำ ปรากฏว่าคุณสมบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งที่บุคคลต้องทำ เพื่อการมีชีวิตอยู่กลับแตกต่างกันจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง เช่น เด็กไทยจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีและรักความสุขสบาย ต่างจากเด็กญี่ปุ่นที่จะได้รับการอบรมให้ต่อสู้เพราะบรรพบุรุษเคยแพ้สงครามโลกมา และต้องช่วยกันพัฒนาชาติให้ดีที่สุดโดยมีลัทธิชาตินิยมในทุกเรื่องในชีวิต

3. **ชั้นต่าง ๆ เกี่ยวกับพัฒนาการทางบุคลิกภาพของอิริคสัน** อิริคสันได้อธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกผสมที่บุคคลทุกคนจะต้องเผชิญเพื่อแก้ไขความขัดแย้งเหล่านี้ออกเป็น 8 ชั้น ดังแผนผังที่ 9.2

แผนผังที่ 9.2 แสดงวัฏจักรชีวิต 8 ชั้นของอิริคสัน

ชั้นวัย/อายุโดยประมาณ	วิกฤติทางจิตสังคม/ความขัดแย้งทางสังคม	บุคลิกภาพที่พึงปรารถนา	บุคลิกภาพที่มีปัญหา	บุคคลที่มีความสำคัญในสังคม
1. วัยทารก (0 - 1 ปี)	ความรู้สึกไว้วางใจ - ความรู้สึกไม่ไว้วางใจ	มีความหวัง	กอดยหนี	แม่หรือผู้ที่ทำหน้าที่แทนแม่
2. วัยเด็กตอนต้น (1 - 3 ปี)	ความเป็นตัวของตัวเอง - ความละอายใจ ความสงสัย	มีความเต็มใจ	ถูกบังคับ	พ่อแม่
3. วัยเล่น (3 - 5 ปี)	ความคิดริเริ่มกับความรู้สึกผิด	มีจุดมุ่งหมาย	ถูกยับยั้ง	พ่อแม่
4. วัยเรียน (6 - 11 ปี)	ความขยันหมั่นเพียรกับความรู้สึกต่ำต้อย	มีความสามารถ	เฉื่อยชา	เพื่อนบ้าน บุคคลในโรงเรียน
5. วัยรุ่น (12 - 17 ปี)	ความรู้จักตนเองกับความสับสนไม่รู้จักตนเอง	มีความจงรักภักดี	การปฏิเสธ	กลุ่มเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน
6. วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (18 - 21 ปี)	ความรู้สึกผูกพันกับการแยกตัว	มีความรัก	การแยกตัวอยู่คนเดียว	คู่วิว เพื่อนฝูง
7. วัยผู้ใหญ่ (22 - 40 ปี)	การทำประโยชน์ให้สังคมกับการคิดถึงแต่ตนเอง	ดูแลเอาใจใส่	ถูกทอดทิ้ง	บุคคลในแต่ละอาชีพและกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในที่เดียวกัน
8. วัยที่มีวุฒิภาวะ (40 ปีขึ้นไป)	ความรู้สึกมั่นคงในชีวิตกับความรู้สึกสิ้นหวัง	มีความฉลาด	ถูกดูถูก	มนุษย์ทุกคน

ธรรมชาติเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพในแต่ละขั้นของทฤษฎีจิตสังคม มีดังนี้

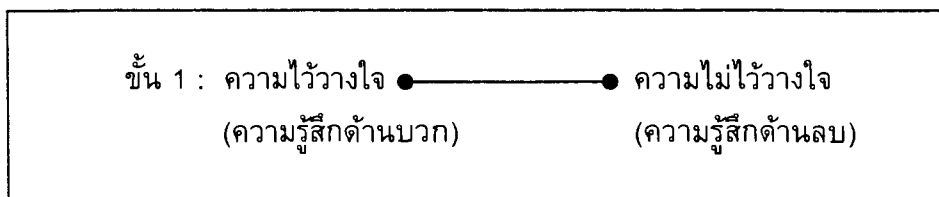
1. ในแต่ละขั้นของพัฒนาการบุคลิกภาพจะมีช่วงวิกฤติของสังคมในเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะ เช่น

ทารกอายุ 0 - 1 ปี มีวิกฤติทางสังคมระหว่างความไว้วางใจ กับความไม่ไว้วางใจ

เด็กวัยเล่น อายุ 3 - 5 ปี มีวิกฤติทางสังคมระหว่างความคิดริเริ่มกับความรู้สึกผิด

ถ้า Ego สามารถแก้ไขวิกฤติทางสังคมในเรื่องนั้น ๆ ในแต่ละช่วงอายุ เด็กก็จะมีบุคลิกภาพที่พึงปรารถนา เช่น มีความไว้วางใจต่อผู้อื่นยอมทำให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข แต่ในทางกลับกัน Ego ไม่สามารถแก้ไขวิกฤติทางสังคมได้เพราะมีแต่การปิดกั้นหรือทำร้ายกัน เด็กจะมีบุคลิกภาพที่เป็นปัญหาคือหวาดระแวง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น ทำให้ไม่สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

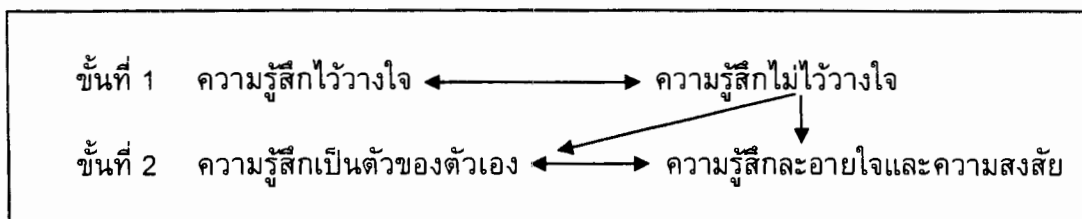
ดังนั้น บุคคลหรือเด็กทุกคนจะมีความรู้สึกผสม (ตามขั้นต่าง ๆ) เช่น

เด็กมีความรู้สึกไว้วางใจ แต่ขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกไม่ไว้วางใจด้วย ทำให้เกิดความรอบคอบโดยคิดก่อนทำ เช่น อาจารย์สอนวิธีข้ามถนนให้ปลอดภัยว่าต้องมองซ้ายมองขวาทุกครั้งก่อนข้ามถนน เมื่อเด็กต้องเดินข้ามถนนถ้าเด็กมีความไว้วางใจมากกว่าไม่ไว้วางใจ เด็กจะมองซ้ายขวาเมื่อเห็นไม่มีรถหรือรถอยู่ห่างไกล เด็กก็จะข้ามถนนได้ ตรงกันข้าม เด็กที่มีความไม่ไว้วางใจมากกว่าจะมองซ้ายมองขวาซ้ำ ๆ เพราะกลัวว่ารถจะวิ่งมาชน เด็กคนนี้ก็ไม่สามารถข้ามถนนด้วยตนเอง ดังนั้นเด็กที่มีบุคลิกภาพที่ดีคือมีความรู้สึกทางด้านบวกมากกว่าลบ

2. ในแต่ละขั้นตอนของพัฒนาการทางบุคลิกภาพจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับขั้นถัดไปและมีผลต่อเนื่องกันไปอย่างมีแบบแผนทั้งแนวตั้งและแนวนอนตลอดชีวิต นั่นคือแต่ละขั้นตอนจะต้องได้รับการแก้ไขให้สำเร็จก่อนที่จะไปถึงขั้นต่อไป เพราะถ้าหากไม่สามารถทำได้สำเร็จในขั้นใดขั้นหนึ่ง จะเป็นเหตุให้เกิดการชะงักงันของพัฒนาการขั้นต่อไปหรือมี

ปัญหาทางบุคลิกภาพได้ เช่น ทารกที่ได้รับความรู้สึกไม่ไว้วางใจจากสังคมในชั้นแรก เมื่อโตขึ้นย่อมมีความรู้สึกละอายใจและความสงสัย ส่วนพัฒนาการอาจจะเป็นไปในแนวนอน เช่น ทารกแรกเกิดได้รับการเลี้ยงดูจากคุณแม่ออย่างดีย่อมเกิดความรู้สึกไว้วางใจ แต่เมื่อคุณแม่ไปทำงาน ทารกต้องอยู่กับพี่เลี้ยงซึ่งไม่ค่อยรักเด็กและให้อาหารแบบอดๆ อดๆ ทารกอาจมีความรู้สึกไม่ไว้วางใจแทน นอกจากพัฒนาการในชั้นแรกไม่ดี ในชั้นต่อไปอาจมีพัฒนาการในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ เช่น ทารกที่มีความรู้สึกไม่ไว้วางใจอาจพัฒนากลายเป็นความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองหรือมีความรู้สึกละอายใจและความสงสัยในวัยเด็กได้ตั้งแผนผังต่อไปนี้

บุคคลจะเกิดความเข้าใจแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กได้ดังนี้

ขั้น 1 ความรู้สึกไว้วางใจ - ความรู้สึกไม่ไว้วางใจ คือ ระยะแรกเกิดถึง 1 ปี ตรงกับขั้นปากของ فروยด์ ขั้นนี้ทารกจะใช้อวัยวะรับสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย (เทียบเท่ากับทางปากของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ เพื่อปรับตัวเข้ากับโลกทางสังคมหรือรวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับความรู้สึกไว้ทั้งหมดอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะพัฒนาเป็นความรู้สึกไว้วางใจและความรู้สึกไม่ไว้วางใจต่อตนเองและบุคคลอื่น โดยจะขึ้นอยู่กับวิธีการเลี้ยงดูของแม่ หรือคนที่เลี้ยงทารกเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าปริมาณของอาหารหรือการแสดงความรักใคร่อย่างผิวเผิน โดยทารกที่ได้รับประสบการณ์ที่ให้ความสุขหรือความพอใจจากการติดต่อกับโลกภายนอก จะมีการแสดงพฤติกรรมแบบยึดตนเองเป็นศูนย์กลางด้วย เช่น ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกและความรักใคร่ผูกพันของพ่อแม่เป็นไปอย่างจริงจัง และพอเหมาะกับความต้องการของทารก ตัวอย่างเช่น เวลาทารกหิวก็ได้ทานนมหรือทารกได้ออยู่ในบรรยากาศที่อบอุ่นอย่างพอเหมาะ ทารกก็จะเกิดความรู้สึกต่อโลกในทางที่ดีอย่างมีความสัมพันธ์กัน โลกเป็นสถานที่ที่ให้การสนับสนุนและไม่ทำร้ายตน เพราะฉะนั้น ทารกจะพัฒนาความรู้สึกเกี่ยวกับ

ความไว้วางใจในขั้นพื้นฐานขึ้น แต่ถ้าหากได้ประสบการณ์เจ็บปวดและไม่สะดวกสบายจากการเลี้ยงดู ทารกจะรู้สึกว่าคุณไม่ได้สนับสนุนและทำร้ายตน ทารกก็จะพัฒนาความรู้สึกไม่ไว้วางใจขึ้นมาแทนที่

ขั้น 2 ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง - ความรู้สึกละเอียดใจและความสงสัย (อายุ 1 - 3 ปี) (เทียบเท่ากับขั้นทวารหนักของจิตวิเคราะห์) อิริคสัน เชื่อว่าเด็กในวัยนี้ได้รับความพอใจโดยผ่านตลอดการฝึกหัดเกี่ยวกับกล้ามเนื้อส่วนต่างๆ ของร่างกายมากพอๆ กับกล้ามเนื้อทวารหนักของเด็ก เด็กต้องเรียนรู้ว่าเมื่อไหร่ควรฝึกหัดกล้ามเนื้อทางร่างกายของแต่ละบุคคล (Erikson, 1963) ดังนั้น เด็กจึงมีกล้ามเนื้อที่แข็งแรง และเป็นวัยแห่งการทดลองใช้กล้ามเนื้อส่วนต่างๆ ในขณะที่เด็กมีความรู้สึกไว้วางใจพ่อแม่และสิ่งแวดล้อม และถ้าเด็กรู้สึกว่าเราสามารถควบคุมร่างกายหรือการเคลื่อนกล้ามเนื้อของตนเองได้ (เช่น แต่งกายเอง รับประทานอาหารด้วยตนเอง) เด็กจะเกิดความรู้สึกเป็นอิสระหรือความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กพบว่าตนเองไม่สามารถควบคุมได้อย่างอิสระ และเด็กพบว่าคนอื่นๆ ต้องทำสิ่งนั้นให้แก่เด็ก (ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลในสังคมคาดหวังว่าบุคคลแต่ละคนควรกระทำได้ด้วยตนเอง) เด็กก็จะพัฒนาความรู้สึกละเอียดใจและความสงสัย (เช่น พ่อแม่ป้อนอาหารหรือช่วยกิจวัตรประจำวันของเด็กเสมอ)

เพราะฉะนั้น พ่อแม่จึงสามารถฝึกให้เด็กรู้จักการขยับถ่ายเป็นเวลาและเป็นสถานที่ได้โดยต้องมีการยืดหยุ่นอย่างเหมาะสม ตลอดจนเปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกทำกิจวัตรประจำวันช่วยตนเองด้วย จึงจะทำให้ไอ้โก้พัฒนาอย่างสมบูรณ์และดำเนินต่อไปในขั้นถัดไป

ขั้น 3 ความคิดริเริ่ม - ความรู้สึกผิด (อายุ 3 - 5 ปี) ตรงกับขั้นอวัยวะของฟรอยด์ ในวัยนี้เด็กจะพยายามเอาชนะปม Oedipus (หรือ Electra) โดยมีสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยการคาดหวังให้เด็กก้าวออกมาสู่สังคมและละทิ้ง “ลักษณะการติดแม่” (หรือพ่อ) ถ้าเด็กสามารถก้าวมาสู่โลกภายนอกได้โดยปราศจากการนำหรือการกระตุ้นจากพ่อแม่ เด็กก็จะเริ่มพัฒนาความคิดริเริ่มในรูปของพฤติกรรมแบบต่างๆ เช่น เด็กมักจะซักถามด้วยคำถามว่า “ทำไม...” อยู่เสมอ เด็กชอบเล่นกับเพื่อนๆ แทนการอยู่กับพ่อแม่ตลอดเวลา หรือเด็กอาจจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่เป็นพ่อแม่หรือบุคคลที่มีเพศเดียวกันกับเด็ก เพราะฉะนั้น ในวัยนี้ผู้ใหญ่จึงสามารถจะสอนจริยธรรมแก่เด็กได้ เช่น มารยาท ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น นอกจากนี้ เด็กยังจะรู้สึกว่าตนเองสามารถตัดสินใจได้ว่าเมื่อไหร่จะใช้ความสามารถ ในการ

เคลื่อนไหวเพื่อสัมพันธ์กับโลก แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กยังคงมี “ลักษณะการติดแม่” และต้องเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่พ่อแม่บังคับ เด็กก็จะไม่เกิดความคิดริเริ่ม แต่จะเกิดความรู้สึกผิดแทน ซึ่งอิริคสัน กล่าวว่าปม Oedipus ของเด็กจะยังคงอยู่ต่อไป (ซึ่งขัดกับคาดหวังที่สังคมมีต่อเด็กในวัยนี้)

ขั้น 4 ความขยันหมั่นเพียร - ความรู้สึกต่ำต้อย (อายุ 6 -11 ปี) ตรงกับขั้นแฝงของ فروยด์ فروยด์ไม่ได้ให้ความสนใจกับขั้นนี้มากนักเพราะเชื่อว่าพลังแรงขับสัญชาตญาณอยู่อย่างสงบ แต่อิริคสันกลับให้ความสำคัญกับขั้นนี้มาก เพราะเด็กในทุกสังคมมีชีวิตความเป็นอยู่ภายในโรงเรียน และเด็กเริ่มต้นเรียนรู้เกี่ยวกับงานที่จำเป็นสำหรับการเป็นสมาชิกของสังคมในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ โดยเด็กอาจจะได้รับการสั่งสอนเกี่ยวกับวิชาสามัญ วิธีการเกษตร การปรุงอาหาร การซ่อมแซมเครื่องใช้ต่างๆ การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เป็นต้น ถ้าเด็กเรียนรู้ความชำนาญเหล่านี้ได้ดี เด็กก็จะมีความรู้สึกขยันหมั่นเพียร แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถเรียนรู้งานที่สำคัญในสังคม ในขณะที่เด็กรู้สึกว่าบุคคลรอบตัว (เช่น เพื่อนหรือครู) สามารถทำได้ เด็กจะรู้สึกต่ำต้อย

5. อัตมโนทัศน์ (Self - concept)

อัตมโนทัศน์ หมายถึง ทศนคติ ความรู้สึก และการรับรู้ของแต่ละบุคคลเกี่ยวกับสภาพร่างกายของตนเอง และพฤติกรรมของการแสดงบทบาทต่าง ๆ ทางสังคมของบุคคลนั้น เช่น เด็กที่เกิดมาพิการทางร่างกายจะมีอัตมโนทัศน์ที่ไม่ดีต่อตนเอง และไม่สามารถวิ่งเล่นได้เหมือนเด็กในวัยเดียวกัน แต่บางกรณีเด็กที่เกิดมาแต่ไม่ได้รับความรักและความยุติธรรมจากพ่อแม่เหมือนพี่หรือน้อง ก็ทำให้มีอัตมโนทัศน์ที่ไม่ดีได้ เพื่อพัฒนาอัตมโนทัศน์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพจึงควรศึกษาว่าอัตมโนทัศน์เกิดขึ้นได้อย่างไร

สิ่งที่มีอิทธิพลต่ออัตมโนทัศน์ของเด็ก เด็กทุกคนจะมีการเปลี่ยนแปลงอัตมโนทัศน์ขึ้นอยู่กับการปัจจัยต่อไปนี้

1. **บุคลิกภาพของเด็ก** เช่น รูปร่าง หน้าตา กิริยามารยาท สุขภาพ สติปัญญา อารมณ์ เป็นต้น เรามักจะพบว่าเด็กที่แข็งแรงมีอัตมโนทัศน์ที่ดีต่อตนเอง ตรงกันข้ามกับเด็กที่เจ็บป่วยบ่อยๆ จะมีอัตมโนทัศน์ที่ไม่ดีต่อตนเอง หรือขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

2. การวิพากษ์วิจารณ์จากผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการให้การเสริมแรงหรือการลงโทษ เด็กที่ทำอะไรผิดเสมอๆ และถูกตำหนิดูว่า หรือทำโทษทางกาย จะกลายเป็นเด็กที่เก็บกดและอาจแสดงความก้าวร้าวหรือประพฤติไม่ดีเพื่อประชดสังคม ผลที่ตามมาคืออัตมโนทัศน์ที่ไม่ดี นักจิตวิทยาเชื่อว่าถ้าเราใช้การเสริมแรงที่ถูกต้องกับเด็กที่อาจทำผิดพลาดโดยเจตนาหรือไม่เจตนา จะทำให้เด็กมีโอกาสแก้ไขพฤติกรรมให้ดีขึ้น (โดยควรคำนึงถึงความแตกต่างของเด็กแต่ละคนด้วย เพราะ “ในโลกนี้ถ้าเลือกได้คงไม่มีเด็กคนใดยากเป็นคนเลวหรือคนโง่”)

3. การเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ เด็กในวัยเรียนซึ่งเริ่มมีกลุ่มเพื่อนทำให้เกิดการรับรู้และความรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถแค่ไหน พ่อแม่หรืออาจารย์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องก็มักจะเสริมแรงจูงใจภายนอกให้เด็กมีตัวตนจริง (Real Self) กับตนเองในอุดมคติ (Ideal self) ดีเลิศตามความคาดหวังของตนเองหรือสังคม โดยลืมนึกว่าเด็กอาจจะมีความถนัดหรือฝึกฝนไม่ได้ ทำให้อัตมโนทัศน์ของเด็กไม่ดี เช่น ลูกต้องเก่ง สอบได้เกรด 4 และเมื่อสมัครแข่งขันชิงรางวัลต้องชนะเสมอ สิ่งเหล่านี้ทำให้เด็กเกิดความเครียดมากขึ้นโดยไม่จำเป็น

4. แรงจูงใจภายในตัวของเด็ก เช่น ความชอบ ความทะเยอทะยาน ความอยากรู้อยากเห็น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เป็นต้น อาจเกิดจากการเลียนแบบบุคคลหรือค่านิยมของสังคม ถ้าเด็กทำได้ก็จะเกิดอัตมโนทัศน์ที่ดีต่อตนเอง แต่ถ้าทำไม่ได้เพราะเด็กไม่มีความสามารถหรือไม่มีโอกาสหรือเงินสนับสนุนย่อมทำให้เด็กมีอัตมโนทัศน์ที่ไม่ดี เช่น เด็กอยากเป็นนักว่ายน้ำทีมชาติ ไปสมัครเข้ารับการฝึกก็ไม่ได้ จะใช้เงินตัวเองจ้างโค้ชฝึกก็ไม่มีเงิน เป็นต้น

6. ทฤษฎีความต้องการตามลำดับของแมสโลว์ (Maslow)

“ความต้องการ” (Needs) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลเนื่องจากอินทรีย์อยู่ในสภาวะที่ขาดสิ่งที่ต้องการ (ทางกายหรือจิตใจ) จึงกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมและมีความพยายามเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น” ทารกและเด็กย่อมมีความต้องการเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป ซึ่งทฤษฎีของแมสโลว์ได้จัดลำดับความต้องการซึ่งอธิบายว่า ความต้องการขั้นต้นๆ ต้องได้รับการตอบสนองก่อน ขั้นที่สูงกว่าจึงจะกระตุ้นให้เกิดความต้องการต่อไป ความต้องการพื้นฐานที่เด็กต้องการมีดังนี้

1. ความต้องการทางสรีรวิทยา เช่น อาหาร น้ำ ออกซิเจน เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น

2. ความต้องการความปลอดภัย เช่น ความปลอดภัยทางกาย (ได้รับการอุ้มเมื่อตกใจจากเสียงดัง เมื่อทารกตัวเปียกก็ได้รับการดูแลทำความสะอาด) เด็กไม่ถูกทำร้ายจากคนแปลกหน้าหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

3. ความต้องการความรักและเป็นเจ้าของ ได้แก่ การเป็นสมาชิกในครอบครัวหรือโรงเรียนโดยได้รับการยอมรับและให้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่างๆ การได้รับความรักด้วยการกอดจูบจากพ่อแม่

4. ความต้องการความเคารพนับถือ ได้แก่ การมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของเพื่อนหรืออาจารย์ในโรงเรียน

5. ความต้องการรู้จักตนเองอย่างแท้จริง ได้แก่ การที่เด็กได้รู้ว่าตนเองมีความสามารถด้านใด และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเต็มที่และเหมาะสม ทำให้เด็กมีความพึงพอใจ ความสุข และความภาคภูมิใจในตนเอง

ทารกและเด็กโดยทั่วไปจะมีความต้องการไม่ซับซ้อน และแสดงพฤติกรรมอย่างเปิดเผย ทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องสามารถตอบสนองได้และทำให้เด็กเจริญเติบโตต่อไปได้ ทารกและเด็กอาจจะมีการสื่อสารด้วยวาจาไม่ชัดเจน หรือพูดภาษาเด็ก ทำให้ผู้เลี้ยงดูเด็กต้องใช้การสังเกต ภาษาท่าทางและความอดทน จึงจะส่งเสริมให้เด็กพัฒนาการดีขึ้น นอกจากนี้ผู้เลี้ยงดูเด็กควรใช้ภาษาสื่อสารง่ายๆ (ไม่ต้องอธิบายละเอียด) เพราะเด็กอาจจะยังไม่เข้าใจ ดังนั้นการดูแลเด็กจึงต้องเป็นลักษณะที่ใช้ “ใจซื่อใจ” คือถ้าเรารักเด็กเราย่อม “ฮึด ฮึด ฮึด” ไม่ว่าเด็กจะต่อต้านหรือเข้าใจยากเพียงใด

7. ความสนใจของเด็ก

ความสนใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือคติที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะในขณะรู้สึกตัวแบบชั่วคราวหรือถาวร ซึ่งจะก่อให้เกิดความอยาก رؤ้อยากเห็น หรือความเอาใจใส่ต่อสิ่งเร้าหรือกิจกรรมนั้น

เด็กจะมีความสนใจเพิ่มขึ้นตามอายุ และเมื่อเด็กมีพัฒนาการมากขึ้น ความสนใจของเด็กจะกว้างขวางยิ่งขึ้น แต่เด็กจะมีความสนใจแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม (ได้แก่ การศึกษาอบรม ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม) และบุคลิกภาพที่สำคัญของเด็ก (ได้แก่ อายุ, เพศ, ระดับสติปัญญา, ความสามารถ, ความถนัดตามธรรมชาติ, สุขภาพ ฯลฯ)

1. ความสนใจของทารก (0 - 2 ปี)

ทารกยังไม่สามารถพูดและใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์ต่างๆ (แต่ใช้การกระทำ) ทารกจะมีความสนใจเกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้

- สนใจสิ่งของที่มีสีสันสดใส ชัดเจน และเคลื่อนไหวได้
- สนใจสิ่งที่จับต้องถนัดมือ มีเสียงดัง เช่น กรุ๊งกริ้ง
- สนใจผู้อยู่ใกล้ซิด
- สนใจการเล่นของเล่นใหม่ๆ แต่ช่วงของการสนใจจะอยู่ในระยะสั้น

2. ความสนใจของวัยเด็กตอนต้น (2 - 6 ปี)

เด็กจะสนใจสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก เด็กวัยนี้สามารถใช้กล้ามเนื้อต่างๆ ได้ดี ความสนใจของเด็กวัยตอนต้นได้แก่

- การเล่น ที่มักเล่นคนเดียวมากกว่าเล่นกับเพื่อนเป็นกลุ่ม และชอบแสดงบทบาทสมมติในการเล่น
- สนใจรูปภาพในหนังสือ ภาพที่เด็กสนใจจะต้องมีสีสันสดใสชัดเจน
- สนใจฟังวิทยุ T.V. ชอบฟังนิทานเกี่ยวกับเทพดาและนางฟ้า
- สนใจฟังเพลงที่มีจังหวะง่ายๆ คำร้องสั้นๆ สนุกสนาน
- สนใจสิ่งรอบตัว ชอบซักถาม เช่น พบเห็นสิ่งใดจะถามว่าเรียกอะไร ทำไมเป็นอย่างนั้น แต่ในเรื่องศาสนาจะไม่ค่อยสนใจมากนัก ถ้าซักถามคือ พระพุทธเจ้าเป็นใคร ทำไมต้องสวดมนต์ ฯลฯ นอกจากนี้เด็กจะสนใจเรื่องตัวเองว่าเกิดมาได้อย่างไร สนใจยามแตกต่างทางร่างกายระหว่างเด็กหญิงและชาย
- สนใจเสื้อผ้า สีสว่างมากกว่าสีมืดทึบ ทั้งเด็กชายและเด็กหญิงจะชอบสีแดงเหมือนกัน
- สนใจให้ผู้ใหญ่อ่านหนังสือการ์ตูน เรื่องราวของสัตว์ ธรรมชาติ นิทานที่มีภาพประกอบ

3. ความสนใจของวัยเด็กตอนกลาง (6 - 9 ปี)

ความสนใจขยายวงกว้างขึ้น คือเริ่มสนใจบุคคลอื่นภายนอกครอบครัว (เช่น เพื่อนร่วมชั้น ครู โรงเรียน และสภาพแวดล้อมต่างๆ รอบตัว) ความสนใจของเด็กวัยนี้ได้แก่

- การเล่นเป็นกลุ่มทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย สนใจการเล่นกีฬา เล่นออกกำลังกายเป็นส่วนใหญ่
- เด็กสนใจเก็บสะสมรูป แสตมป์ การเลี้ยงสัตว์
- การอ่านหนังสือ เพราะเริ่มมีความสามารถในการอ่าน เด็กหญิง + ชาย ชอบอ่านหนังสือการ์ตูน
- แต่เด็กชายชอบอ่านเรื่องการผจญภัย สัตว์ ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา ฯลฯ เด็กหญิงชอบอ่านเรื่องชีวิต บ้าน ธรรมชาติ ฯลฯ
- เด็กชอบดู T.V. และฟังวิทยุ (โดยเฉพาะโฆษณา) และเด็กจะรบเร้าผู้ปกครองซื้อของตามโฆษณา และฟังเพลงที่มีจังหวะเร็ว เด็กชายชอบเลียนแบบจาก T.V.
- ชอบดูภาพยนตร์เกี่ยวกับการผจญภัย หรือประเภทป่าเขาลำเนาไพร เช่น ทาร์ซาน ซามูไร ไชเมอร์

4. ความสนใจของวัยเด็กตอนปลาย (10 - 12 ปี)

เด็กเริ่มมีสติปัญญากว้างขวางขึ้น สามารถคิดแก้ไขปัญหามากขึ้น ความสนใจของทั้ง 2 เพศแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คือ

- เด็กชายจะสนใจคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ วิทยาศาสตร์
- เด็กหญิงสนใจการเย็บปักถักร้อย การครัว สนใจรูปร่างของตนเอง และธรรมชาติตามป่าเขา น้ำตกกว่าเด็กชาย เด็กหญิงสนใจการอ่านหนังสือนวนิยายของความรัก
- เด็กชายและเด็กหญิงจะอ่านการ์ตูนลดน้อยลงแต่คงมีอ่านบ้าง สนใจการเลี้ยงสัตว์และการทำงานอดิเรกที่ตนสนใจ (เช่น เล่นเกมออนไลน์ การเล่นกีฬา - ดนตรี เป็นต้น)

8. ทฤษฎีงานพัฒนาการของฮาวิกเฮอร์ส ได้ศึกษาและสรุปงานพัฒนาการความหมายของงานพัฒนาการ

“งานพัฒนาการ” (Developmental Tasks) หมายถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับงานหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไปในแต่ละวัย ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลมีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิต” เช่น ทารกเมื่อคลอดออกมาต้องดื่มนมแม่ (อาหาร) จึงจะทำให้มี

ชีวิตรอด และสามารถเติบโตขึ้นทำให้มีความสามารถต่างๆ และช่วยเหลือตนเองได้ ตัวอย่างงานพัฒนาการของเด็กตามการแบ่งแยกของฮาร์วิกเกอร์ส มีดังนี้

งานพัฒนาการตามทฤษฎีของ Havighurst

วัยเด็กเล็ก - วัยเด็กตอนต้น (แรกเกิด - 6 ปี)

1. เรียนรู้ที่จะเดิน
2. เรียนรู้ที่จะรับประทานอาหาร
3. เรียนรู้ที่จะพูด
4. เรียนรู้ที่จะควบคุมการขับถ่าย
5. เรียนรู้ที่จะมองเห็นความแตกต่างระหว่างเพศ
6. รู้จักการทรงตัว เคลื่อนไหว ได้สะดวก
7. เริ่มมีความคิดรวบยอดต่างๆ เกี่ยวกับความจริงทางสังคมและทางกายภาพ
8. เรียนรู้ที่จะสร้างความผูกพันตนเองกับพ่อแม่พี่น้องตลอดจนคนอื่นๆ
9. เรียนรู้ที่จะมองเห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ผิด - ถูก และเริ่มพัฒนาการทางจริยธรรม

งานพัฒนาการของวัยเด็กตอนกลางและตอนปลาย (6 - 12 ปี)

1. เรียนรู้ที่จะใช้ทักษะทางด้านร่างกายในการเล่นเกมส์ต่างๆ
2. สร้างทัศนคติต่อตนเองในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิต
3. เรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากันได้กับเพื่อนรุ่นเดียวกัน
4. เรียนรู้บทบาททางสังคมที่เหมาะสมของเพศหญิงและเพศชาย
5. พัฒนาความคิดรวบยอดที่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวัน
6. พัฒนาเกี่ยวกับเรื่องศีลธรรม จรรยา และค่านิยม
7. สามารถช่วยเหลือตนเองได้
8. พัฒนาทัศนคติต่อกลุ่มสังคม และต่อสถาบันต่างๆ
9. พัฒนาทักษะพื้นฐานในการอ่าน เขียน และคำนวณ

บทสรุป

1. บุคลิกภาพ คือลักษณะส่วนรวมที่เกิดประจำตัวของแต่ละบุคคล ลักษณะแบบแผนพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม และปฏิกิริยาของผู้อื่นที่แสดงต่อบุคคลนั้น

2. สิ่งที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กจึงมีหลายแนวคิด เช่น ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ ก็เชื่อว่าครอบครัวมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของลูกมากที่สุด ถ้าลูกได้รับการตอบสนองความต้องการตามส่วนต่างๆ ของร่างกายที่เกิดขึ้นในชั้นปาก ชั้นทวารหนัก ชั้นอวัยวะเพศ และชั้นแฉ่ง (ช่วงวิกฤติคืออายุ 0 - 5 ปี) อย่างเหมาะสม ลูกก็จะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่มีบุคลิกภาพที่ดีตลอดชีวิต แต่ตรงกันข้ามถ้าลูกไม่ได้รับการสนองตอบอย่างเพียงพอชั้นก็จะมมีปัญหาบุคลิกภาพ เช่น ตีมแอลกอฮอล์ พุดจากนินทาคนอื่น พวกสะสมสิ่งต่างๆ อย่างไม่รู้จักจบจักสิ้น เป็นเกย์ เป็นต้น

3. ทฤษฎีจิตสังคมของอีริกสัน เชื่อว่า วิกฤติของเด็กเกิดได้ตลอดชีวิต ขึ้นอยู่กับอีโก้ (Ego) ที่สามารถแก้ไขความขัดแย้งในแต่ละช่วงชีวิต บุคลิกภาพของเด็กจึงอาจเปลี่ยนไปมา คือดีหรือไม่ดี ขึ้นอยู่กับสังคมที่เกี่ยวข้องด้วย บุคลิกภาพสำหรับอีริกสันเน้นความรู้สึก ซึ่งมีดังนี้

ขั้นความรู้สึกไว้วางใจ - ไม่ไว้วางใจ (0 - 1 ปี)

ขั้นความเป็นตัวของตัวเอง - ความละอายสงสัย (1 - 5 ปี)

ขั้นความคิตรีเริ่ม - ความรู้สึกผิด (3 - 5 ปี)

ขั้นความขยันหมั่นเพียร - ความรู้สึกต่ำต้อย (6 - 11 ปี)

4. อัตมโนทัศน์ มีส่วนทำให้บุคลิกภาพดีหรือไม่ดี

5. งานพัฒนาการตามทฤษฎีฮาร์วิกเฮอร์ส สามารถใช้เป็นแนวทางว่าเด็กในแต่ละช่วงวัยจะต้องมีการเรียนรู้สิ่งใดจึงจะทำให้เด็กมีความสุข และประสบความสำเร็จ

6. ความต้องการและความสนใจของเด็กเป็นปัจจัยที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กสามารถนำมาจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีเพื่อสนับสนุนบุคลิกภาพของเด็กให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายสิ่งที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กมา 2 ประเภท พร้อมยกตัวอย่างประกอบด้วย
2. เด็กมีความต้องการอะไรบ้าง
3. เพราะเหตุใด ผู้ใหญ่จึงมักสั่งว่าไม่ให้เปรียบเทียบหรือตำหนิเด็กซ้ำๆ เดี่ยวเด็กจะน้อยใจหรือกลายเป็นปมด้อยติดตัวเด็กไปตลอดชีวิต
4. ทารกกับเด็กวัยเรียนมีความสนใจแตกต่างกันอย่างไร